

4^e JAARGANG

NUMMER 7

JULI 1968

DAAD EN GEDACHTE

orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

+++++
+
+ BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING GAAT
+ HET DENKEN AAN HET DOEN VOORAF.
+ BIJ HET HANDELEN VAN KLASSEN OF
+ MASSA'S BLIJKT DE BETEKENIS VAN
+ HET HANDELEN PAS ACHTERAF. HIER
+ GAAT DE DAAD VOORAF AAN HET BE-
+ GRIP, AAN DE GEDACHTE.
+++++

DAAD EN GEDACHTE

Orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

De uitgave zal worden bekostigd uit VRIJWILLIGE bijdragen

Red. en adm.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam - W

Postgiro 307695

J E L L E Z A L W E L Z I E N

ER BESTAAT een oud (Italiaans) verhaal over 'n zekere Ruggiero, die zich altijd en altijd maar weer laat misleiden door de valse bekoringen van een zekere Alcine, ofschoon hij zeer goed weet, dat zich achter Alcine's schijnbaar fraaie gestalte een lelijke oude heks verbergt: zonder tanden, blind, smakeloos en zonder ook maar enige aantrekkelijkheid. De Nederlandse arbeidersklasse kan men niet zonder méér een tweede Ruggiero noemen, maar de Nederlandse vakbeweging is wél een tweede Alcine. Iedere keer dat zij de mond open doet om een zogenaamd krachtig protest te laten horen en haar tanden te laten zien, blijkt voor de zoveelste keer, dat zij in het geheel geen tanden heeft. Blind voor bepaalde ontwikkelingen en met een tong die verschrompeld is, mummelt zij een aantal tot op de draad versleten cliché's, die haar getrouwste leden zelfs nog afschuw inboezemen en die diegenen tegen wie zij de machteloze vuist balt in het geheel geen schrik aanjagen.

Het is, de lezer zal het begrepen hebben, de zaterdag 25 mei in de Utrechtse jaarbeurshallen gehouden protestdemonstratie tegen de regeringsplannen op het gebied van lonen en belastingen, die ons deze regels in de pen geeft. En wanneer wij zeggen, dat de Nederlandse arbeidersklasse niet z o n d e r m e e r een tweede Ruggiero genoemd kan worden - wat inhoudt, dat zij met Ruggiero zo niet alles, dan toch nog wel iets gemeen heeft - dan hebben wij het oog hierop, dat de aantrekkingskracht van Alcine Kloos, van Alcine Mertens en van Alcine Van Eijbergen, kleiner dan zij zelf zouden wensen, maar toch altijd nog weer groot genoeg om zo'n 15.000 verstokte getrouwen op de been te brengen, toch ook bij die allerge-trouwsten snel vermindert. Zo hun komst naar Utrecht zou doen veronderstellen, dat zij zich door deze Alcine opnieuw bedotten lieten, de reacties van velen hunner na afloop van de bijeenkomst hebben er geen enkele twijfel over laten bestaan, dat dit toch in veel mindere mate het geval is dan men op het eerste gezicht geneigd zou zijn te geloven.

Van de werkelijk eerbiedwaardige reeks vakbondsleden, die twee televisiemedewerkers bij het leegstromen van de jaarbeurshallen voor camera en microfoon wisten te krijgen was er zegge en schrijve niet één, die blaakte van strijdlust, verzetswil of enthousiasme. Het meerendeel hunner maakte er geen enkel geheim van, dat de met veel tam-tam aangekondigde demonstratieve vergadering voor hem of haar was uitgelopen op een teleurstelling. Anderen, die "hun" organisatie niet zonder meer wilden afvallen ten aanschouwe en aanhore van het aan de beeldbuis gekluisterde publiek, konden desalniettemin hun teleurstelling maar nauwelijks verbergen. Het beste wat de verdedigers-van-de-vakbeweging-tot-elke-prijs over hun lippen konden krijgen was de opmerking, dat het hun na tientallen jaren van uit gewoonte meelopen toch zo bijzonder veel goed gedaan had, dat hier in Utrecht voor het eerst in de geschiedenis van de Nederlandse vakbeweging het N.V.V., het N.K.V. en het C.N.V. gezamenlijk een bijeenkomst hadden belegd. Maar dat was alles

en het effect van die mededeling was niet bijzonder groot, omdat terstond jongere en veel kritischer ingestelde arbeiders kwamen vertellen, dat men aan die samenwerking tussen de drie grote vakcentralen bitter weinig had, wanneer het resultaat daarvan zo vaag, zo weinig concreet, zo totaál nietszeggend was als deze middag in de jaarbeurshallen.

"Ik had verwacht", zei een van de ondervraagde arbeiders, "dat de vakbeweging op deze dag ons en het Nederlandse ondernemersdom duidelijk zou maken, wát of zij zou gaan doen indien de plannen van de regering werkelijkheid zouden worden. Ik had verwacht, dat de leiders iets zouden zéggen. Maar er zijn wel veel woorden gebruikt, maar er is niets gezégd."

"Deze vakbeweging", daarop kwamen de woorden van een ander neer, "maakt absoluut geen indruk. Ik had gedacht, dat er vandaag een vuist gemaakt zou worden, maar daar is geen sprake van."

"Als het zo moet gaan", zei weer een ander, "kun je je contributiecenten maar beter in het water gooien."

En zo ging het door, minutenlang.

"De Nederlandse vakbeweging wil geen Franse chaos", zei in Utrecht NVV-voorzitter André Kloos, die gemakshalve maar liever vergat, dat de zogenaamde Franse "chaos" ook door de Franse vakbeweging niet werd gewild, dat de gebeurtenissen daar geheel buiten toedoen van de vakbeweging tot stand waren gekomen en dat de vakbeweging in Frankrijk niets anders deed dan wat ook hij, Kloos en zijn collega's van N.K.V. of C.N.V. onder dergelijke omstandigheden zouden doen: namelijk trachten de zelfstandig en spontaan handelende arbeiders weer onder het juk van de organisatie te brengen.

"De Nederlandse vakbeweging wil geen geweld", riep de heer Kloos, alsof er ergens ter wereld ook maar één vakbeweging zou zijn, die wél geweld wil anders dan, als het niet anders kan, het geweld tegen de in verzet gekomen arbeiders. Alsof er één vakbeweging bestaat, die ooit iets anders gedaan heeft dan het geweld uit de weg gaan, zélfs wanneer het haar werd opgedrongen.

Maar wat de Nederlandse vakbeweging dan wél wilde indien regering en ondernemers van geen wijken zouden weten, dát zei de heer Kloos niet en dat zeiden de overige sprekers op deze protestbijeenkomst evenmin. "Dat de Nederlandse vakbeweging niet zal dulden, dat de arbeiders onrecht wordt aangedaan", gelijk de heer Kloos pathetisch uitriep, dat blijft een frase, wanneer men er niet tegelijkertijd bij aangeeft op welke wijze en met welke middelen dat onrecht dan gekeerd moet worden als men het stakingswapen - het enige wapen waarover een arbeidersklasse die iets wil ondernemen beschikt - bij voorbaat al tot "de wapenen der barbaren" verklaart.

Het was warm in de jaarbeurshallen; bijzonder warm zelfs. Maar dat kwam niet omdat de gemoederen van de verontwaardigde arbeiders er verhit werden, maar enkel van de zon. Voor de rest kregen de arbeiders er - figuurlijk dan - een koude douche. Ze waren waarachtig niet naar Utrecht gekomen om de heer Kloos te horen zeggen, dat de loonstop een douceurtje van ruim een miljard gulden van de regering aan de werkgevers betekende. Dat wisten zij, al hadden zij dan de grootte van het bedrag minder goed kunnen berekenen dan de knappe André Kloos, zónder hem waarachtig ook wel. En de opmerking van Mertens, dat de vakbeweging in Nederland voorzichtig is, was in dit gezelschap al even overbodig. Daar konden zij uit eigen ervaring bepaald wel over meespreken.

"Ik heb", zei één van de arbeiders, die na afloop door de televisie werd geïnterviewd, "de vakbeweging hier sinds het einde van de oorlog nog nooit zien staken. Nou ja, een héél enkele keer, maar dat kun je gerust vergeten. Betaal ik daar nou voor?"

Wat onder dergelijke omstandigheden 't effect moet zijn geweest van de woorden van de N.K.V.-propagandist Louis Beumer, die de aanwezigen opriep "alle werknemers-krachten te mobiliseren in de rangen van de vakbonden" kan men zich gemakkelijk voorstellen. Ze moeten wel haast als een tirade worden beschouwd door de luisterenden, die naarmate de grote klok in de Utrechtse Julianahal verstreek hoe

langer hoe meer - getuige hun latere reacties - het gevoel kregen, dat de vakbeweging de mensen in het geheel niet mobiliseerde en dat, wát er aan krachten onder de Nederlandse arbeiders mochten schuilen door de vakbeweging in ieder geval krachtelozer werd gemaakt.

Zo echter Kloos, Mertens en Van Eijbergen als krachtenbundelaars tekort scho- ten, omdat de huidige positie en de huidige functie van de vakbeweging in de ka- pitalistische samenleving hen daar ook in het geheel niet toe bestemmen, in het lanceren van goedkope frases waren zij wél sterk. "Op de achtergrond van de rege- ringsmaatregelen staat", zo bralde Kloos, "Jelle Zijlstra, de directeur van de Ne- derlandse Bank, de kluizenaar van het Frederiksplein, die door het kabinet op zijn wenken wordt bediend." De zorgvuldige regie, waarvan men zich op dergelijke vakbewegings-bijeenkomsten weet te bedienen, zorgde ervoor, dat terstond na het laatste woord van de spreker door de fanfare het door Wim Kan populair gemaak- te liedje "Jelle zal wel zien" werd ingezet. Maar Jelle h o e f t het niet meer te zien. Na déze Utrechtse bijeenkomst heeft hij, en hebben de heren Rool- vink en De Block het allemaal al lang bekeken.

Voor de naar Utrecht getrokken arbeiders viel er niets te bekijken, omdat hun leiders hun geen enkel perspectief boden. Misschien was dát van te voren be- keken door al die arbeiders, die tegen de optimistische verwachting van hun or- ganisaties in verstek hadden laten gaan? Zegge en schrijve 15.000 demonstranten, héél wat minder nog dan bij de Haagse demonstratie van de bouwvakkers alléén. De twee jaarbeurshallen die gehuurd waren waren op geen stukken na gevuld; van de acht aanvankelijk gereed gehouden extra-treinen behoeften er maar vijf te worden ingelegd en ook die waren bij lange niet afgeladen. Zeiden we niet, dat de Neder- landse arbeidersklasse bepaald minder van de steeds weer gefopte Ruggiero weg heeft dan het lijkt?

=====

VERANTWOORDING VAN DE VOOR "DAAD EN GEDACHTE"

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDRAGEN

(2e kwartaal 1968)

C.B. te A. f. 42.-; C.B. jr. te A. f. 1,50; C.v.d.B. te A. f. 10.-; G. de P. te B. f. 25.-; G.A.R. te A. f. 2,50; D.H.W. te A. f. 5.-; R.W. te A. f. 31,50; J.W. v.Z. te R. f. 6.-; Totaal f. 123,50.

Alle gevers hartelijk dank. En willen zij, die ons voor 1968 nog geen bijdrage de- den toekomen dat alsnog even doen? Bij voorbaat onze dank.

WAT IS EEN "GEESTELIJKE WEGBEREIDER"? (Vervolg van pag. 12).

maatschappij gevormd, hun theoriën reflecteerden de burgerlijke werkelijkheid, die gestalte aannam en ademde al eer ze uit het feodale moederlijf verlost was met het mes van de guillotine en nog voor men haar officieel geboorteb Bericht gelezen had in de vorm van de proclamatie van de Rechten van de Mens en van de Burger.

Daarom zou het juist geweest zijn om Voltaire niet 'n "geestelijk wegberei- der" maar een "geestelijk voorloper" van de Franse revolutie te noemen. En ook dáárbij dient men dan te bedenken, dat het niet de voorlopers zijn, die de paden effenen. Zij kunnen zich pas in beweging zetten nadat de bulldozer van een nieuwe productiewijze de woekerplanten van een vroegere productiewijze opzij geduwd heeft en het pad voor hen zichtbaar is geworden. En wat voor een Voltaire en een Rous- seau geldt in de 18e eeuw, dat geldt ook voor andere denkers, in de eeuwen die er aan voorafgingen of in onze tijd.

=====

O C H H E E R (T J E) T O C H !

VAN PROF. DR. A. HEERTJE, hoogleraar in de economie aan de juridische faculteit van de universiteit van Amsterdam, die op 10 mei 1968 in "Het Parool" een artikel publiceerde onder de titel "PvdA verziekt door linkse extremismen", scheidt ons een afgrond. Het verschil tussen hem en ons vloeit niet daaruit voort, dat wij het standpunt zouden delen van de zogenaamde "linkse extremisten", waartegen hij zich keert. Integendeel! Met hen hebben wij niets, maar dan ook letterlijk niets gemeen. Wij rekenen ons tot de opponenten van prof. Heertje ondanks het feit, dat wij ons ook als tegenstanders van zijn tegenstanders beschouwen.

De vraag of prof. Heertje, waar hij de opvattingen van zijn tegenstanders weergeeft, die tegenstanders volledig recht doet, is wel op zijn plaats, maar doet hier weinig terzake. Het is mogelijk, dat Han Lammers en Hans van der Doel de spiegel, die prof. Heertje hen voor houdt een lachspiegel zullen noemen. Waarom het ons echter hier te doen is, dat zijn minder de exacte opvattingen van Lammers c.s. of van andere "linksen" dan wel de zaak die prof. Heertje verdedigt en de zaak die hij bestrijdt.

Het standpunt van prof. Heertje komt in enkele woorden hierop neer, dat de PvdA zich moet losmaken van haar zogenaamde linkervleugel, waardoor zij naar zijn inzicht gecompromitteerd wordt.

Onze zienswijze is, dat niet de PvdA gecompromitteerd wordt door haar linkervleugel, doch dat omgekeerd die zogenaamde linkervleugel gecompromitteerd wordt door het feit, dat zij zich opstelt als vleugel van de PvdA, waarvan zij zich echter niet kan losmaken.

Prof. Heertje schrijft:

"Laten we duidelijkheidshalve beginnen een karakteristiek te geven van diegenen, die meestal extreem-links worden genoemd. Zij kenmerken zich door een ongenueanceerde anti-Amerikaanse houding inzake Vietnam; een ongenueanceerde anti-Israël en pro-Arabische stellingname; een betrekkelijke kritiekloosheid ten aanzien van Oosteuropese dictatoriale regiems in vergelijking met de - ook te veroordelen regiems in Spanje, Portugal en Griekenland; het verdedigen van dictators zoals Castro, Mao en Stalin..."

Laat ons, eveneens terwille van de duidelijkheid, het volgende hier nadrukkelijk stellen:

1) De Vietnamese oorlog is naar onze mening een conflict tussen het Amerikaanse kapitalisme en het staatskapitalisme van Ho-Tsji-min. Dat is een opvatting, die berust op een bepaalde kijk omtrent het wezen van het kapitalisme. Het is duidelijk, dat wie pro-Amerikaans is over het kapitalisme anders denkt dan wij. Het is even duidelijk, dat er over het kapitalisme anders gedacht wordt door degenen, die anti-Amerikaans zijn. Wie meent "in naam van het socialisme" contra Johnson en pro Ho Tsji-min te moeten zijn, heeft er geen flauw idee van, dat zowel Johnson als Ho Tsji-min op kapitalistische bodem staan. Dat Johnson zich laat leiden door de strategische- en financiële belangen van het Amerikaanse imperialisme houdt nog geenszins in, dat Ho Tsji-min een socialist zou zijn. Deze, onze opvatting, verschilt hemelsbreed van die der "linksen"; maar niet door grotere nuancering, maar door het feit, dat met een bepaalde opvatting omtrent het kapitalisme onverbrekkelijk ook een zéér bepaalde opvatting omtrent het socialisme is verbonden.

2) Het conflict tussen Israël en de Arabische staten hebben wij gekarakteriseerd als een conflict tussen kapitalisme en feodalisme. Dat in dit conflict de sympathie van vele "linksen" naar de Arabische staten is uitgegaan, spruit daaruit voort, dat deze "linksen" in de rijken der slaven houdende Arabische sjeiks iets van "socialisme" meenden te ontwaren. Dat men tegelijkertijd het staatskapitalisme van Ho Tsji-min én het Arabische feodalisme voor "socialisme" aan kan zien

bewijst niet alleen dat men onder "socialisme" blijkbaar iets gans anders verstaat dan wij, het bewijst ook, dat de denkbeelden van de "linksen" omtrent het socialisme wel zeer verward zijn. Waartoe zulk een verwarring leiden kan blijkt hieruit, dat de "linksen" zich met hun pro-Arabische sympathieën in het twijfelachtige gezelschap bevinden van de om hun olie-belangen bezorgde en daarom het Arabische feodalisme steunende Amerikaanse imperialisten, die ze vanwege hun Vietnam-politiek zo hartgrondig verfoeien.

3) Dictators als Castro, Mao Tse-toeng en Stalin hebben wij nog nooit verdedigd, behalve dan tegen een on-historische kritiek, die voorbij wenste te zien aan het onbetwistbare feit, dat de samenlevingen die deze dictatoren voortbrachten (en niet omgekeerd) een hogere maatschappijvorm vertegenwoordigden dan de feodale maatschappijvormen of semi-feodale maatschappijvormen, die er aan voorafgingen. Wij hebben nooit gearzeld Stalin, Mao Tse-toeng en Castro vijanden van de arbeidersklasse te noemen.

4) Hoezeer wij de regiems in de landen van Oost-Europa op grond van de aldaar bestaande maatschappelijke verhoudingen ook een historische onvermijdelijkheid achten, kritiekloos staan wij er niet tegenover en hebben wij er ook nimmer tegenover gestaan. Wij hebben ze - in het geval van Rusland al bijna veertig jaar lang - becritiseerd omdat ze zich "socialistisch" noemden, terwijl ze met het begrip "socialisme" alleen maar zwendel bedreven. Wij hebben ze als staatskapitalismen gedefinieerd. Wij hebben ons tegelijkertijd heftig gekeerd tegen al die "linksen", die weliswaar het gebrek aan kapitalistische democratie aldaar betreurden, maar niettemin hun vermeend "socialisme" meenden te moeten bewonderen. Waarmee wij ons solidariseerden, dat waren niet de Oost-Europese regiems, doch dat was de arbeidersklasse in Oost-Europa telkens wanneer zij, zoals in Oost-Duitsland in 1953 en in Hongarije in 1956, met het heersende regiem in botsing kwam. De klassenstrijd van die arbeiders beschouwden wij en beschouwen wij als een strijd, die op één lijn gesteld kan worden met de strijd van de arbeiders in het westen. Die strijd is een sociale strijd, niet een, die gevoerd wordt om politieke idealen. Niettemin is die strijd, of de arbeiders zich daarvan nu bewust zijn of niet, het enige waaruit het socialisme kan worden geboren. Het socialisme is geen ideaal dat kan worden nagestreefd door middel van een politieke aktie. Het socialisme is het produkt van de in iedere vorm van kapitalistische samenleving onvermijdelijke klassenstrijd van het proletariaat. En dat standpunt is het dan, wat ons al evenzeer scheidt van de "linksen" als van prof. Heertje.

Het verschil tussen prof. Heertje en de "linksen" is niet, dat de laatsten op het standpunt van de klassenstrijd staan en hij niet. Op klassenstrijdstandpunt staan zij, noch hij. Zowel de zogenaamde "linksen" als prof. Heertje menen, dat niet de klasse, maar de partij het "socialisme" ofwel (zoals prof. Heertje het misschien liever noemen zal) een andere samenleving moet verwezenlijken; zowel prof. Heertje als de "linksen" staan op het standpunt van de politiek. Het geschil tussen prof. Heertje en de "linksen" is een politiek geschil, ook al wordt dat feit dan verdoezeld doordat prof. Heertje de "linksen" a-politieke methoden en "geweld" verwijt.

Tien dagen nadat prof. Heertje zijn artikel publiceerde was er voor de televisie een discussie tussen hem en enige "linksen", waaraan ook werd deelgenomen door het Tweede Kamerlid Nederhorst. Drs. Nederhorst vatte toen het standpunt van prof. Heertje in enkele zinnen aldus samen: "Wij (de PvdA) kunnen niet een partij zijn die aan de ene kant zegt: wij bewandelen een democratische weg, maar aan de andere kant zegt: als het zo eens uitkomt dan gaan we ook de straat op voor gewelddadige aktie." Prof. Heertje verklaarde, dat dit een juiste samenvatting was. Een vrijwel eensluidend standpunt kon men beluisteren uit een verklaring, die een dag na de tv-discussie en op dezelfde avond als deze opgesteld, door het bestuur van de PvdA werd uitgegeven: "De Partij van de Arbeid wil in de strijd voor verandering van de huidige maatschappij... alleen gebruik maken van

parlementaire en buitenparlementaire middelen, die binnen het kader van de rechtsstaat geoorloofd zijn... Het gebruik van geweld in de politieke strijd, het propageren van geweld en het aanzetten tot ondermijning van de rechtsstaat worden onvoorwaardelijk door de PvdA afgewezen." De verklaring verwees naar "recente gebeurtenissen in omliggende landen". Zij zou met evenveel recht naar het artikel van prof. Heertje hebben kunnen verwijzen.

Waarop het neerkomt is dit, dat prof. Heertje vreest, dat de methodiek van de linkervleugel een bedreiging vormt voor de op de bodem van de burgerlijke rechtsstaat staande partij. Hij spreekt in zijn artikel al van de "afbraak" van de PvdA en zegt met zoveel woorden, dat haar bestaan in het geding is. Hij schrijft ook, dat zij "blind begint te worden voor de fundamentele krachten in onze samenleving" en met die "fundamentele krachten" bedoelt hij de krachten van het politieke geweld. Wat prof. Heertje o.i. vergeet is, dat ook de burgerlijke rechtsstaat uit het politieke geweld geboren is. Wat hij o.i. niet ziet, dat is, dat niet het politieke geweld, maar het sociale geweld van de klassenstrijd het bestaan van de PvdA op het spel zet en dat dit sociale geweld heel wat minder gewelddadig is, getuige de rust, waarmee zich in Frankrijk de bedrijfsbezettingen voltrokken hebben, zolang de politie daar niet bij ingreep, getuige de kalmte van de stakers, die niemand ook maar één haar op hun hoofd hebben gekrenkt. De klassenstrijd, dát is de fundamentele kracht in onze samenleving, waarvoor de PvdA blind is, waarvan ze het bestaan ontkend heeft sinds ze werd opgericht.

Met het politieke geweld is het een heel andere kwestie. Het blijft binnen de grenzen van de politiek. Wie het voorstaan zeggen niet: de arbeiders moeten de straat op gaan (waar de arbeiders zich trouwens niet aan zouden storen) maar zij zeggen: de partij moet de straat op gaan, of zij zeggen op zijn hoogst, dat zij de arbeiders willen oproepen voor zuiver politieke demonstraties. Degenen, waartegen prof. Heertje zich richt, dat zijn p o l i t i c i , met andere opvattingen over de politieke methoden. Hij geeft dat zelf toe, waar hij schrijft, dat de "linkse" bewegingen niet worden gedragen door werknemers (bedoeld zijn: arbeiders) maar door studenten en andere zogenaamde intellectuelen. Als professor Heertje beweert, dat hun optreden geweld van "rechts" uitlokt moet hij ons eens een voorbeeld geven, waaruit zou blijken, dat ooit in de geschiedenis "rechts" zich door vreedzaamheid liet matigen.

Met de strijdende arbeidersklasse zijn de "linkse extremisten" door niets verbonden. Het feit, dat zij voor idealen strijden houdt hen er juist van verwijderd. Het zijn radikale burgers, precies zoals Nederhorst, Den Uyl en Ruygers gezapige burgers zijn en Jacques de Kadt een rechtse burger is. Maar ook een radikale burger is een burger en het feit dat hij zich, met andere radikale burgers, in de PvdA bevindt betekent volstrekt niet, dat er een tijdbom onder het burgerlijk karakter van de PvdA gelegd wordt. Integendeel: hoe krachtiger de radikale vleugel van een burgerlijke hervormingspartij, des te beter is zij bestand tegen de stormen van de proletarische strijd, des te langer is zij in staat als burgerlijke partij de mythe te handhaven, dat zij, zoal geen partij van, dan toch een partij vóór de arbeiders zou zijn.

Prof. Heertje verwijt de radikalen niet slechts hun radikalisme, hij verwijt hen bovenal, dat zij niet "integer" zouden zijn. Daarenboven verwijt hij hen een "afkeer van de ondernemingsgewijze produktie", waardoor zij - zegt hij - "ook geen oog zouden hebben voor de rol van de techniek in onze samenleving." In één adem voegt hij er aan toe: "De zorg voor een evenwichtige technische ontwikkeling is een van de voornaamste opdrachten voor de huidige generatie. Als men op Marx had willen teruggrijpen, zou men dit van hem hebben kunnen leren."

Och heertje, zeggen wij, wat doet de professor nou? Door Marx in het geding te brengen - op deze wijze - in een artikel waarin hij "links" een gebrek aan zinnelijkheid verwijt, maakt hij zichzelf aan een onzinnelijke manier van discussiëren schuldig. Anders kunnen wij het niet zien. Immers, de professor zélf gaat niet van Marx uit, dat is duidelijk. Als dat wél het geval zou zijn zou hij er niet de minste moeite mee hebben gehad zijn met Stalin, Mao of Castro en het Arabische fe-

odalisme flirtende tegenstanders onbarmhartig te geselen vanwege hun allerpoverst inzicht in de maatschappelijke realiteit. Als hij zelf niet van Marx uitgaat kan zijn terechtwijzing in dit opzicht alleen maar betekenen, dat hij suggereert, dat de "linkse extremisten" zich op Marx beroepen, wat persé niet het geval is. En als hij ook dát niet wil, dan verkeert hij in de positie van iemand, die zelf een tegenstander van Marx is maar zijn tegenstanders toeroept, dat zij maar eens even bij Marx in de leer moeten gaan. Dat kunnen wij niet erg bewonderen.

Bovendien: de professor heeft gelijk, dat Marx een goed oog had voor de rol van de techniek in de samenleving. Zou hij echter Marx een blinde bewondering van "de ondernemingsgewijze produktie" in de schoenen willen schuiven? Waarom doet hij het dan voorkomen alsof afkeer van de ondernemingsgewijze produktie, wat men daar dan ook onder moet verstaan, automatisch blind maakt voor de rol van de techniek? Ziedaar opnieuw een staaltje van wat wij een onzindelijke redeneertrant hebben genoemd.

Het hele verschil tussen prof. Heertje en de zogenaamde "linksen" zit hem niet in de "eerlijkheid" of de "integerheid". Lammers is geen bolsjewiek, die zijn bedoelingen verheimelijkt of woelarbeid verricht; hij maakt geen geheim van zijn politieke oogmerken. De reden dat prof. Heertje zich tegen "links" keert is deze, dat hij ten onrechte meent, dat zij de basis van de burgerlijke maatschappij verlaten. Dat is een misverstand waartegen wij als tegenstanders van de burgerlijke samenleving protest aantekenen.

=====

OVER DE POLITIEKE ONVERSCHILLIGHEID

IN NEDERLAND is dezer dagen door middel van een enquête onderzocht, hoe of het gesteld is met de politieke kennis, deelneming aan het werk van politieke organisaties, gevoelens van politieke macht (of machteloosheid) en voorkeur voor bepaalde politieke partijen. Er werden daarvoor vragen gesteld aan mensen uit allerlei leeftijdsgroepen en behorende tot verschillende sociale klassen. Om hier dadelijk maar het resultaat te vermelden: de politieke kennis, de politieke activiteit en de politieke belangstelling zijn uitermate gering en zij zijn des te geringer naarmate de ondervraagden tot een lagere sociale klasse behoren. Groot is alleen het gevoel van politieke machteloosheid.

Die uitkomst menen wij is noch verwonderlijk, noch geeft zij enige aanleiding zich "ongerust" te maken, behalve dan natuurlijk aan de politici. Kennis van politieke zaken, politieke belangstelling, in één woord: politiek verstand is altijd een attribuut van de beter gesitueerde, van de heersende klassen geweest, omdat politiek verstand nu eenmaal hand in hand gaat met een feitenkennis en een scholing, die voor de zogenaamd "betere" milieus een vanzelfsprekendheid waren, voor de arbeiders daarentegen een hoge uitzondering.

Daar komt nog iets anders bij. Politiek verstand is een soort verstand, dat zich binnen de grenzen van de politiek beweegt. Verstand van politiek, dat wil zeggen van "de kunst van het mogelijke", heeft hij die weet, hoe of hij van datgene wat hij wil zoveel mogelijk kan realiseren. Politieke tegenstellingen zijn tegenstellingen tussen mensen die iets anders willen en die hun wil tot uitdrukking zoeken te brengen, die hun wil tot uitdrukking kunnen brengen op grond van hun sociale positie. Hoe ontwikkelder hun politiek verstand, dat wil zeggen hoe beter hun sociale positie, des te meer geloven zij aan de almacht van de wil, des te minder oog hebben zij voor de grenzen, die aan de wil gesteld zijn door de maatschappelijke wetmatigheden.

Een gans ander type dan hij, die in goede doen verkeert en zijn politieke wil

wil opleggen aan een samenleving, die voor hem uitsluitend een politiek aspect heeft, is de arbeider. De samenleving heeft voor hem geen politiek, maar een sociaal aspect; niet de staatkunde is het, waarmee hij van nature te maken krijgt, doch de maatschappelijke wetmatigheden, die bepalend zijn voor zijn proletarische positie. Niet datgene wat hij wil of wel zou willen geeft richting aan zijn leven, doch datgene wat hij nu eenmaal moet. De strijd waartoe hij genoopt wordt, is voor hem geen kwestie van willen, zoals voor de politicus, doch een kwestie van moeten, of hij wil of niet.

Voor zover de arbeider verkeert in een politiek onvolgroeide samenleving, dat wil zeggen een samenleving, waarin er iets ontbreekt aan zijn politieke rechten, waarin hij geen volwaardig burger is, is er voor bepaalde staatslieden een politieke taak weggelegd in de vorm van een strijd voor die bepaalde rechten. Deze strijd veronderstelt, zoals alle politieke strijd, een bepaald politiek bewustzijn, zoals de Franse derde stand aan de vooravond van haar klassieke politieke revolutie op grond van haar economische positie zich er bewust van was, dat haar nog slechts de politieke macht ontbrak om waarlijk "vrij" te zijn. Dat politiek bewustzijn bezaten niet de arbeiders zelf, doch diegenen uit de hogere klassen, die zich als hun politieke voormannen opwierpen: een Pieter Jelles Troelstra, een Emile Vandervelde, de leidersgarnituur van de sociaal-democratie. Omdat deze politici politiek dachten, net als de Franse bourgeoisie, was 't voor hen een uitgemaakte zaak, dat de arbeiders politiek bewust gemaakt dienden te worden, dat hun belangstelling voor politiek diende te worden gewekt. Dat zij bij dat streven gedeeltelijk succes hadden valt slechts te verklaren uit de zeer bijzondere omstandigheden waaraan hun politieke strijd zijn ontstaan dankte. Voor zover zij succes hadden echter, dat wil zeggen voor zover zij er in slaagden bij de arbeiders enige politieke belangstelling te ontwikkelen, versluisde die belangstelling de sociale realiteit.

De periode van de strijd voor de politieke rechten der arbeiders is in de modern ontwikkelde industrie-landen verleden tijd geworden. Daarmee is niet alleen een einde gekomen aan het glorietijdperk der sociaal-democratie, maar is ook de politieke belangstelling van het proletariaat, of wat dan als zodanig gegolden heeft, ten einde. Voor de arbeiders is een nieuw tijdperk aangebroken: de periode van hun zelfstandige strijd, niet op grond van een politiek willen, doch op grond van een sociaal moeten, op grond van een maatschappelijke noodzaak. Dat is een totaal andere strijd dan die welke het politieke verstand vooropstelt. Het is niet het bewustzijn, dat tot sociale strijd leidt, het is omgekeerd de sociale worsteling, die tot bewustzijn voert, maar een bewustzijn, dat uiteraard geen politiek bewustzijn is.

In een artikel in het blad "Links", gewijd aan de enquête, die het uitgangspunt vormde voor deze beschouwingen, schrijft Wim Brinkman, dat de feiten, waarop de enquête (nogmaals) 't licht geworpen heeft, "vermoedelijk in hoge mate de konsekwentie zijn van objectieve maatschappelijke ontwikkelingen, die niet omkeerbaar zijn." Aan de woorden "vermoedelijk" en "in hoge mate" ziet men hoe moeilijk het is voor het politieke verstand om, ook dan wanneer het met de neus op de realiteit gedrukt wordt, de maatschappelijke wetmatigheden te aanvaarden. Wat voor Brinkman een "vermoeden" is, staat voor ons wel vast. Overigens verstaat hij onder die "objectieve maatschappelijke ontwikkelingen" iets geheel anders dan wij. Hij schrijft: "Een toenemende hoeveelheid vrije tijd, gecombineerd met meer welvaart, verkleint de politieke activiteit van de burgers." Dat is een totaal andere kijk op de zaak dan die welke wij hier ontwikkeld hebben.

Brinkman schrijft ook, dat de politieke onverschilligheid en het politieke onverstand, die de enquête aan het licht brengt, bijzonder onprettig zijn voor de PvdA, omdat die verschijnselen zich voordoen in haar belangrijkste achterban: de arbeiderscategorie. Dat is maar gedeeltelijk waar, omdat het maar zeer de vraag is of de PvdA op de arbeidersklasse steunt. Wij zijn geneigd die vraag zelfs ont-

kennend te beantwoorden. De PvdA is geen arbeiderspartij meer in de zin waarin de SDAP een arbeiderspartij was, dat wil zeggen een partij die voor de politieke belangen der arbeiders in het (politieke) krijt trad op volstrekt burgerlijke basis en als "linkervleugel" der radicale burgerij. Natuurlijk is de PvdA even burgerlijk als de SDAP, maar - zoals wij hierboven uiteengezet hebben - de strijd voor de volwaardige staatsburgerlijke rechten van 't arbeidersvolk behoort tot het verleden, en met dat verleden zijn ook de politieke tegenstellingen en problemen van destijds ten grave gedaald. Met de komst van de "managersmaatschappij" is ook de politiek gedevalueerd. Zij is wel ver verwijderd van de glansperiode van het politieke verstand, die samenviel met de burgerlijke revolutie. Dat moet ook Brinkman toegeven waar hij schrijft, dat de politiek een zaak van beroepskrachten is geworden. Van beroepskrachten én van bestuurstechniek zouden wij er aan willen toevoegen.

Voorbij is de periode van het politieke klatergoud, waarin de handelsbourgeoisie iets anders wilde dan de fabrikanten, de kleine luiden van Abraham Kuyper naar iets anders streefden dan een Troelstra en het willen en streven van de een op het willen en streven van de ander botsten. In de "managersmaatschappij" van heden willen alle politieke partijen eigenlijk hetzelfde. Dat is een verschijnsel waarop wij, maar ook anderen, al herhaaldelijk gewezen hebben. Het vormt de keerzijde van de dingen die we hier geschetst hebben. Met dit alles hangt direct samen de positie van de vakbeweging, die in de huidige samenleving volkomen geïntegreerd is.

Voor Brinkman zijn de uitkomsten der enquête ontstellend omdat zo'n hoog percentage der ondervraagden het antwoord schuldig bleef op wat hij noemt "uiterst simpele politieke vragen". Wat waren dat dan voor politieke vragen?, zal men zeggen. Nou bijvoorbeeld, welke landen tot de Navo behoren en welke tot het Pact van Warschau. Denkt Brinkman in alle ernst, dat kennis van dit soort zaken de strijd van de arbeiders zou kunnen stimuleren? Denkt hij bijvoorbeeld, dat een buschauffeur - een der velen, die in januari 1960 de regering De Quay tot een feitelijke erkenning van de macht der spontaan strijdende werkers noopten - die 't antwoord op een van die vragen weet, strijdvaardiger is dan een collega die het antwoord schuldig moet blijven?

Tijdens één van de busstakingen van het jaar 1962 hebben wij met de chauffeurs van een bepaald bedrijf gesproken. Niet over de Navo of de EEG natuurlijk, maar over de vakbonden, die hen in hun hemd lieten staan. Dat wisten ze allemaal heel precies en daar hadden ze stuk voor stuk een oordeel over. Dacht Brinkman dat hun oordeel overeen zou komen met bijvoorbeeld het oordeel over de vakbeweging van diegenen, die wél "politiek verstand" hebben? In die kringen pleegt de vakbeweging nog altijd te worden gekarakteriseerd als: de vertegenwoordiging van de arbeiders. Dat is voor de arbeiders niet om zich ongerust over te maken; het is voor hen om te gieren.

Wat dit voorbeeld duidelijk wil maken, dat is het verschil tussen het politieke verstand, dat de arbeider mist en de maatschappelijke benadering van de dingen, die hij wel heeft. De politieke onverschilligheid vormt een der kenmerken van de periode der zelfstandige arbeidersstrijd, waarin wij thans verkeren. Hoe meer die zelfstandige strijd op de voorgrond raakt, hoe meer hij oplaait, des te meer de politieke onverschilligheid zal toenemen. Meer dan een eeuw geleden al schreef de sociale onderzoeker Lorenz von Stein, dat de tijd van de politieke revoluties voorgoed voorbij was en dat komende omwentelingen alleen nog maar sociale revoluties zouden zijn. Hij had gelijk.

=====

NOG VOORRADIG de brochure

WAS DE SOCIAAL-DEMOCRATIE OOIT SOCIALISTISCH?

(Een beschouwing over haar wezen)

Franco per post 1 gulden.

DE POTSIERLIJKE HERDENKINGEN

ER ZIJN GEDURENDE de afgelopen maanden april en mei in het rustige landje aan de Noordzee weer de nodige herdenkingen geweest. De gereformeerde getrouwen van "de oud-vaderlandse religie" en van de politiserende predikanten der Veluwe dorpskerkjes hebben in het Oost-Groninger land tussen Winschoten en Scheemda op zaterdag 18 mei het feit herdacht, dat daar vier eeuwen geleden op de 23e mei de slag bij Heiligerlee geleverd werd. Vijf dagen te vroeg dus, maar dat is slechts een kleinigheid, waarom men op zijn hoogst kan glimlachen. In de eerste plaats maakt dat verschil van vijf dagen weinig uit op de vierhonderd jaren die inmiddels achter ons liggen en bovendien is deze geringe onnauwkeurigheid nauwelijks nog van betekenis vergeleken bij de overige, grove, onnauwkeurigheden, die deze herdenking aankleefden.

Wát hebben de leden van Jongelings Gereformeerd Politiek Verbond daar in Heiligerlee precies herdacht? 't Begin van een tachtigjarige oorlog van de "helden des geloofs" tegen de "Roomse tyrannie". Dat nu, veel meer dan dat verschil van vijf dagen, maakt hun bijeenkomst daar in het hoge noorden tot een potsierlijke. Want dat wat zij herdachten is er nooit geweest. De zogenaamde 80-jarige oorlog tegen Spanje wás geen strijd om het geloof. Niet om de Calvinistische godsdienst ging het, maar om het economische belang van de opkomende Nederlandse burgerij en de Nederlandse steden. Met nadruk heeft Hugo de Groot als de werkelijke oorzaak van het Nederlandse verzet niet de onderdrukking der religie, de onthoofding van Egmont en Hoorne of de roof der oude vrijheden en privileges aangewezen, doch de invoering van de zo gehate tiende penning. Geen religieuze band was het, die de Nederlandse gewesten bijeen hield, doch - zoals De Groot in zijn Annalen opmerkt - "de band van het persoonlijk belang". Niet omdat zij Calvinisten waren verzetten de Nederlandse kooplieden zich tegen Philips en Alva, maar omdat zij kooplieden waren en hun koopmanschap vormt niet alleen de verklaring voor hun verzet maar ook voor hun Calvinisme, dat overal in Europa de ideologie van het opkomend kapitalisme heeft gevormd.

In het "Algemeen Dagblad" (van 18 mei) heeft ook Louis Sinner er op gewezen dat de "zo roemrijke tachtigjarige oorlog veel meer een kwestie van geld dan van godsdienst is geweest". Hij voegt er terecht aan toe, dat het ook volkomen willekeurig is om het begin van die oorlog te dateren in 1568 bij de slag van Heiligerlee. Hij merkt niet alleen op, dat er al eerder in dat jaar, op de 23e april bij Dahlem slag geleverd werd, maar hij schrijft ook, dat "het onmogelijk is om te zeggen in welk jaar die oorlog nu precies uitbrak." Dat is een opvatting, die door hem verder niet wordt uitgewerkt, maar wél door "De Volkskrant", die op 22 mei schreef, dat wanneer men de 80-jarige oorlog "beschouwt als een Nederlandse revolutie, zoals prof. Schöffer heeft gedaan, het zinvol is om het begin niet te stellen op 1568, maar in '66, wanneer de beeldenstorm over de Nederlanden woedt."

Overigens is ook op de historische nauwkeurigheid van Sinner wel het een en ander aan te merken. Het is juist, dat de Spanjaarden zich van de bij Heiligerlee geleden nederlaag snel hersteld hebben en dat kort op die slag een tweede volgde waarin zij een overwinning boekten. Dat tweede gevecht echter vond niet plaats bij Jenningen, zoals Sinner zegt, doch bij Jemmingen. En bepaald een sterk staaltje van hem is het om in die slag bij Jemmingen zowel Adolf van Nassau te laten sneuvelen, die in werkelijkheid in Heiligerlee het leven liet, als ook Lodewijk van Nassau, die pas zes jaren later zou sneuvelen op de Mookerhei. De lezer zal nu begrijpen waarom wij hierboven, in de titel, de herdenkingen - meervoud - potsierlijk hebben genoemd.

Dit is nog niet alles. "De helden des geloofs", die het Gereformeerd Politiek Verbond in de herinnering terugriep, waren niet alleen geen strijders om des geloofs wille, het waren ook geen "helden". Men luistere naar hetgeen Prins Willem van Oranje op 12 september 1570 aan zijn secretaris Wesenbeke schrijft: "Ik kan", zegt hij, "niet verbergen, dat het mij grotelijks heeft mishaagd en geërgerd

en bevreemd, dat de landen in het gemeen tot nu toe zo weinig ijver en moed hebben betoond om het slavenjuk, dat hun wordt opgedrongen, af te weren, ter liefde van zich zelf en van hun kinderen na hen; en ik kan verzekeren, dat de voornaamsten van Duitsland (die ondertussen geen hand voor een opstand wilden uitsteken - red. D. en G.) zich evenzo verbaasd hebben, en het aan verregaande achteloosheid en kleinmoedigheid toeschrijven, dat een natie, van ouds boven alle andere vermaard om haar lust voor de vrijheid, waarvoor zij bekend stond de laatste druppel van haar bloed te willen plengen, thans zich zo weinig gelijk blijft en de middelen van tegenweer ongebruikt laat, die zij slechts zou behoeven aan te grijpen." Dat is bepaald géén ode aan het heldendom!

De positie van de man die deze regels geschreven heeft echter, is al niet minder wankel, aarzelend, afwachtend en halfslachtig dan van hen, waarover hij steen en been klaagt. Als een der groten des lands en als edelman is de Prins van Oranje voor niets zo bevreesd als voor een opstand. "Openlijk en onvoorwaardelijk samen te spannen met het (toch zo gematigde - red. D & G) verbond der lagere edelen, zoals de omstandigheden het vorderden, daartoe konden Egmont en Oranje niet besluiten", zegt de historicus Fruin, die op 'n andere plaats de Nederlandse groten uit die dagen "blinde leidlieden" noemt. Weer elders schrijft hij, "dat noch de groten, noch de edelen zich voorbereidden tot de onvermijdelijke strijd" en dat in een periode, waarin het naderend onweer zich reeds met felle bliksemschichten aankondigde aan de horizon der lage landen, "Oranje zich nog onzijdig hield."

Nog scherper tekent Fruin Oranje's positie, waar hij (allemaal in zijn beroemde studie over het voorspel van de 80-jarige oorlog) vertelt, hoe de prins er over dacht, "de onstuimige menigte te bedwingen en te ontwapenen". "Hij en zijn vrienden", vervolgt Fruin, "stelden Egmont voor zich onderling te verbinden tot het afschaffen der openbare prediking en tot het herstellen van de orde." Niet voor niets ook staat in het z.g. Compromis der edelen te lezen, dat zij "alle volksopstanden en oproeren willen tegengaan." "Als 't tot een omwenteling komt", verklaarde de prins van Oranje tot zijn broeder Lodewijk, "zullen wij zelf tot de eerste slachtoffers behoren." De edelen en nog minder de nog boven hen tronende Oranje, waren niet de voorvechters van "de vrijheid" waartoe de historische mythe van de Nederlandse bourgeoisie hen heeft verheven. De opstand tegen Spanje is er niet dank zij hen doch óndanks hen gekomen.

Dat onbetwistbaar feit belicht dan meteen het potsierlijke van nog een andere herdenking waarvan in de aprilmaand sprake was. Die namelijk welke in Delft gehouden werd omdat Willem van Oranje 435 jaar geleden werd geboren en in 1984 vierhonderd jaar dood zal zijn. U ziet het, dáár werd niet gekeken op een slordige paar jaren. Op de historische waarheid al evenmin. Willem van Oranje werd er geprezen als "de man die in het verleden niet heeft versaaagd, de vrijheid te waarborgen." "De vrijheid, die we thans hebben", werd er zelfs bijgezegd. Alsof er nooit een Bataafse Revolutie, nimmer een Franse revolutie, nooit een Thorbecke zijn geweest. Maar ook afgezien daarvan: zelfs van de vroeg-burgerlijke, nog onvolkomen vrijheid van de republiek der Verenigde Nederlanden, is Oranje niet de grote kampioen geweest.

Wie er waren daar in Delft? Veel leden van de Boerenpartij, de ex-NSB-er J. Kruls, meisjes uit België in uniformpjes die aan die van de Jeugdstorm herinnerden en de Gorkumse burgemeester mr. L.R.J. Ridder van Rappard. "Rechtsen en ultra-rechtsen", zoals het "Algemeen Dagblad" op maandag 29 april ze noemde. Of juist uit hun reactionaire gezindheid hun verwantschap met Willem van Oranje te verklaren valt? Van de Gorkumse ridder in elk geval is bekend, dat hij al even weinig van zelfstandig optreden der lagere klassen hebben moet als vier eeuwen geleden de man van wie een tijdgenoot vreesde, dat hij de overwinning bij Heiligerlee onvruchtbaar maken zou, een vrees die - naar Fruin heeft opgemerkt - maar al te zeer bewaarheid werd. Maar ja, daar moet je natuurlijk niet op letten als je een krans legt in Delft of "de vreze des Heren" predikt in het Groningerland. Waar Willem van Oranje in zijn leven op de sprekendste wijze getuigenis van afleg-

de, dat was... de vrees der heren voor alles wat met de opstand te maken had, of-
schoon juist de opstand de enige kracht was, die Spanje kon weerstaan. Als er
een ding waard is om herdacht of bedacht te worden dan is het juist dát, waarom-
trent noch de gereformeerde getrouwen noch de vazallen van de Ridder ook maar
met één woord repton. Maar wie zou het anders hebben verwacht?

=====

W A T I S E E N " G E E S T E L I J K E W E G B E R E I D E R " ?

IN HET APRIL-NUMMER van "Daad en Gedachte" hebben wij 1) de Franse filosoof
Voltaire - die men wellicht beter een schrijver van o.a. filosofische essays zou
kunnen noemen - gekarakteriseerd als "een geestelijke wegbereider van de burgerlij-
ke omwenteling". Naar aanleiding daarvan is in de redactie van dit blad 'n klei-
ne discussie ontstaan. In de loop daarvan is de vraag gesteld, hoe men zich een
"geestelijk wegbereider" eigenlijk diende voor te stellen, hoe dat begrip moest
worden opgevat. Indien deze discussie één ding aan het licht gebracht heeft dan
wel dit, dat de gekozen term bij uitstek geschikt is om verwarring te stichten en
alleen al uit dien hoofde beter niet had kunnen worden gebruikt.

Is het feodale en absolutistische Frankrijk van de 18e eeuw, zo werd in de
discussie gesteld, door de geesten rijp gemaakt voor de grote omwenteling of door
de ontwikkeling der productieverhoudingen? Is de derde stand door het lezen van
Rousseau en Voltaire zich bewust geworden van zijn mogelijkheden, of is het zo ge-
weest, dat zijn economische groei op 'n gegeven ogenblik steeds sterker de belem-
mering ging ondervinden van het gegeven juridische- en staatkundige bestel?

Er is maar één antwoord mogelijk op deze vraag. De revolutie kwam niet uit
de boeken, maar uit de praktijk. Niet de ideeën der filosofen hebben haar pad ge-
effend, maar het materiële belang van de bourgeoisie. En zo'n sterke hefboom
vormde dat materiële belang, dat de werking ervan door niets kon worden verzwakt:
niet door de pen van een Marat, niet door de guillotine der terroristen, niet
door de degen van een Napoleon en niet door het crucifix en het blauwe bloed van
de Bourbons.

Natuurlijk weerspiegelden de materiële, door de productieverhoudingen gescha-
pen materiële belangen van de derde stand zich ook in de ideeën. Juist omdat dit
zo was bleek aan datgene wat men "de ideeën der Franse revolutie" heeft genoemd
zulk een taai leven te zijn beschoren. Ware het anders geweest, zouden de ideeën
niets met de productieverhoudingen en de materiële belangen te maken hebben ge-
had, ze zouden al vrij spoedig in rook zijn opgegaan en men zou er vermoedelijk nim-
mer meer iets van hebben gehoord. Ideeën, die niet een materieel belang tot ba-
sis hebben zijn in de geschiedenis nooit veel meer geweest dan een dood geboren
(geestes)kindje.

Niet de ideeën - van Voltaire of van wie dan ook - hebben de weg van de om-
wenteling gebaad, nee omgekeerd, de naderende, in de schoot van de oude maat-
schappij rijpende omwenteling baande de weg voor de ideeën. Dat een Rousseau en 'n
Voltaire ze verkondigen konden tientallen jaren voordat het volk van Parijs storm
liep tegen de Bastille, kwam omdat de nieuwe productiekrachten er in de ten on-
dergang gedoemde samenleving al waren, omdat de nieuwe productieverhoudingen al
omhoog schoten op de maatschappelijke akker nog voordat deze door het revolutio-
naire geweld was omgeploegd. En dat een Voltaire in een John Locke zijn leermees-
ter vond, gelijk wij geschreven hebben, valt alleen maar te verklaren uit de om-
standigheid, dat ook aan de overzijde van het Kanaal de burgerlijke productiever-
houdingen bezig waren tot volle wasdom te komen. Niet naar 't een of andere the-
oretische model van John Locke of Jean Jacques Rousseau heeft zich de burgerlijke

1) In een noot op pag. 17.

(Zie vervolg pag. 3 onderaan.)